

De meiboomplanting te Weert in 1708

Temidden van de twaalf maanden van het jaar neemt de meimaand in de volkscultuur een bijzondere plaats in. Als maand van vruchtbaarheid en nieuw leven vormt zij de voedingsbodem voor tal van gebruiken: het plaatsen van de meiboom, het toewijzen van meiliefjes, de meileen, het planten van de meitak, de Maiversteigerung, het maken van meifluitjes, het zingen van meiliedjes, de meikoning en -koningin (of -graaf en -gravin) en de meigildes.¹⁾

Het is dan ook niet te verwonderen dat over de meimaand veel geschreven is. Vrijwel elke stroming in de volkskunde heeft zich in de meigebruiken verdiept, van de mythologische school (ten onzent door Schrijnen vertegenwoordigd) via de religieuze volkskunde (vanwege de sedert de 18e eeuw opkomende Mariadevoties in mei) tot en met de Tübinger Schule (Bausinger c.s.), die ook de in ons land zo verwaarloosde cultuur van de arbeidersbeweging erbij betrokken heeft. Sinds 1889 immers is 1 mei de Dag van de Arbeid en sinds 1955 wordt op dezelfde dag het feest van St. Jozef, patroon der arbeiders gevierd.²⁾

In het bestek van dit korte artikeltje is het niet nodig op de verschillende opvattingen over de betekenis van de meigebruiken in te gaan. Dit laatste des te meer omdat de historisch georiënteerde volkskunde ons geleerd heeft dat het vaak veel belangrijker is gegevens aan te dragen dan hoogdravende theorieën te herhalen.³⁾

Bovendien heeft zich in de nieuwere volkskunde algemeen de opvatting verbreid dat het er niet alleen om gaat de vroegste oorsprongen van bepaalde gebruiken te achterhalen, maar ook en vooral om in het vizier te krijgen hoe bepaalde volksculturele uitingen in hun historisch milieu functioneerden, daarbij bedenkend dat volkscultuur altijd een uitdrukking en weerspiegeling is van de maatschappelijke verhoudingen.⁴⁾

Vanuit deze gedachte lijkt het ons dan ook de moeite waard te wijzen op een stuk uit het gemeente-archief van Weert, waarin ons enkele interessante gegevens over de meiboomplanting aldaar uit het begin van de 18e eeuw worden aangereikt.⁵⁾ Op 31 maart 1708 vond voor het Hof van Gelre te Roermond een rechtszaak plaats van zekere Jaecq Swaelen en Jan Gelis uit Weert tegen „den heere scholtis ende het gericht tot Weerd”. Het Hof van Gelre gold in de 18e eeuw namelijk als beroepsinstantie voor de Weertenaren. Jaecq Swaelen was inwoner en Jan Gelis „borgemeester der buijtenie tot Weerd”. Het laatste vraagt enige toelichting. Onder „buijtenie” worden verstaan de gehuchten rondom de stad Weert. Het woord komt al in het middelnederlands voor als butinge of buteny met de betekenissen: buitenstad, voorstad, gehucht.⁶⁾ Het komt in het Weertlands dialect nog steeds voor als „boeëteni-je”. Het bestuur over de stad Weert en de buienie werd uitgeoefend door de schout en de

schepenen. Voor de financiën evenwel werden daar twee burgemeesters aan toegevoegd, één voor de stad (de binnenburgemeester) en één voor de gehuchten (de buitenburgemeester). Deze burgemeesters werden elk jaar op Allerheiligen uit de eigen gemeenschap gekozen voor de duur van één jaar.⁷⁾ Genoemde Jan Gelis was dus zo'n buitenburgemeester, gekozen uit de buitenie rond Weert.

Jaecq Swaelen en Jan Gelis alsmede de gezworenen van de buitenie nu kwamen zich voor het Hof van Gelre beklagen over de bemoeizucht van schout en schepenen inzake de meiboomplanting. Wat was het geval? Reeds „van oude tijden“ vond in de buitenie, gelijk ook elders, „het planten der meijboomen voor den borgemeester“ plaats. Daar waren ook in 1708 de voorbereidingen voor getroffen. Enkele jonggezellen hadden namelijk op het erf van Swaelen een meiboom gekapt om die in de nacht van 30 april voor de deur van de burgemeester te plaatsen. Swaelen had daar geen enkel bezwaar tegen; bovendien was de burgemeester van dat jaar, Jan Gelis, een zwager van hem en waren zij beiden „deijlhebbers van het goedt“, waarop de boom gestaan had. Niets aan de hand dus. Verder hadden de jonggezellen de afgekapte boom in de aarde begraven om hem tot de aanstaande meiviering te bewaren en bovendien om te voorkomen „dat andere jongesellen denselven boom soudent

ontdecken ende in stukken saegen“. Zo was het immers „van onverdenckelijke jaeren gebruijckelijck“ geweest.

Maar wat gebeurde er nu dat jaar? De schout van Weert probeerde het gebruik te „wederspreecken“ en hij begon over het afkappen en begraven van de boom informatie in te winnen. Dit zou echter de betrokkenen met onnodige kosten opzadelen en bovendien waren ze van die bemoeienis niet gediend, want „niet anders geschiet dan het geene van oudts is gebruijckelijck“! Het geheel escaleerde dusdanig dat de mensen uit de buitenie niet alleen voor het Hof van Gelre, maar volgens hun zeggen zelfs in 's-Gravenhage tegen de schout en schepenen procedeerden. Het was dan ook geheel ondenkbaar dat Swaelen zou ingaan op een dagvaarding van de schout, volgens dewelke hij diezelfde dag (31 maart) om twee uur zou moeten verschijnen voor de schout. Want, zo lezen wij uitdrukkelijk, zij konden toch „hunne vijanden niet erkennen tot richters“! Men zou bijna zeggen: burgerlijke ongehoorzaamheid avant-le-mot. Het Hof van Gelre vonniste geheel volgens de eisen van de aanklagers. De schout moest namelijk de kwestie eerst na de meiviering voorleggen aan het Hof van Gelre, en voor de tussentijd werd hem verboden ook nog maar iets te ondernemen, zulks op straffe van tien goudgulden. Het vonnis werd, blijkens een

aantekening op het stuk, op 3 april in Weert ontvangen.

Wanneer we het beeld van de meiboomplanting in de buitenie van Weert proberen te reconstrueren valt ons al vlug de gelijkenis op met de meiboomplantingen elders. Als voorbeeld kan hier die van Valkenburg genomen worden, die in 1970 in Veldeke beschreven is.⁸⁾ Om te beginnen was het in Weert de buitenie, die de boom plaatste; in Valkenburg is dat de jeugd van „boete de paort“. Tweedens is in het stuk voortdurend sprake van de „jongesellen“; in Valkenburg is het de Jonkheid, het genootschap van ongetrouwd jongemannen, die het gebruik in stand houdt. Derdens werd in Weert de boom in de aarde begraven; in Valkenburg wordt hij eveneens verstoep, meestal in een van de grotten. Tenslotte is ook van andere plaatsen, zij het niet van Valkenburg, bekend dat de boom voor de burgemeesterswoning geplaatst werd.

De vraag of het gebruik in de 18e eeuw in Weert nog als een vruchtbaarheidsgebruik ervaren werd, moet, gezien het voorradige feitenmateriaal, wel als zeer speculatief beschouwd worden. Wel blijkt ons inziens iets over een andere functie van de meiboomplanting. Het boven weergegeven verloop alsmede het felle verzet van de buitenie tegen de bemoeizucht van de stedelijke magistraat wijzen er volgens ons op dat het gebruik een symbool, een

uitdrukking was van de eigen identiteit van de buitenie. Het was een demonstratie van de sociale en culturele eigenheid van de agrarische plattelandsbevolking. Het feit dat de boom voor het huis van de burgemeester geplaatst werd is volgens ons dan ook meer dan de „attentie“, die vele volkskundigen erin willen zien. De burgemeester was een uit hun eigen midden gekozen bestuurder, en hij staat daarmee in contrast met de bestuurders uit de stad. De aan hem betoonde attentie was vanuit dit opzicht dan ook weer een manifestatie van de eigenheid van de buitenie. Deze manifestatie van de eigenheid van de agrarische plattelanders krijgt nog sterkere betekenis wanneer men bedenkt dat in het begin van de 18e eeuw de toestand in de landbouw aan opmerkelijke schommelingen onderhevig was en de sociaal-economische bestaansvoorwaarden labiel waren. Er was rond de eeuwwisseling een aanzienlijke prijsdaling van de granen, met als gevolg een ontregeling van de inkomens in de landbouw.⁹⁾ Studies hebben voor Zuid-Limburg al aannemelijk gemaakt dat deze teruggang in de landbouw zijn weerslag vond in het sociale gedrag van de laagstbetaalden van het platteland, en dat hierop weer met bepaalde vormen van sociale repressie gereageerd werd.¹⁰⁾ Voor andere delen van Limburg is dit helaas nog weinig of niet onderzocht.

Het is te hopen dat dergelijk onderzoek wel spoedig zal komen; want volkskundigen kunnen er hun voordeel mee doen.

Linne/Nijmegen

Peter Nissen

1) Beschrijvingen van de genoemde gebruiken vindt men ondermeer in de volgende boeken en artikelen: J. Schrijnen, *Nederlandsche Volkskunde I*, Zutphen s.a. (1916), 172-174 en 188-193; W. Roukens, *Limburgse megebruiken* internationaal beschouwd, in: *De Bronk*, april 1956, 232-239; hetzelfde artikel is vrijwel letterlijk overgenomen in: *Volkskunde in Limburg*. Een internationaal-historische oriëntering, in: *Limburg's Verleden I*, Maastricht s.a., 71-76; J. Hansen, Mei in Limburg, in: *Heemkalender Limburg*, mei 1961; P. Heynen, D'r paol op genne pleij. Een oud naamrijm bij een oud gebruik: de den planten in Banholt, in: *Veldeke* jg. 34, no. 186 (april 1959) 21-25; ook opgenomen in: P. Heynen, *De hane va Job*, Margraten 1977, 124-129; L. Pluymaekers, *De mei-den-planting in Valkenburg*, in: *Veldeke* 45 (1970) nr. 2, 1-4; C. Bertrand, *Meifeesten*, in: idem, 5-7.

2) Dat Roukens in de laatste noot bij zijn artikel uit 1956 (p. 239, noot 22) daar al melding van maakt getuigt van zijn vooruitziende blik als volkskundige.

3) Zie de argumenten voor een „exakte Geschichtsschreibung der Volkskultur“ bij H. Moser, *Gedanken zur heutigen Volkskunde*, in: *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde* 1954, 208-234. Gelijksoortige opvattingen vindt men bij K.-S. Kramer, *Zur Erforschung der historischen Volkskultur, Prinzipielles und Methodisches*, in: *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 19 (1968) 7-42.

4) G. Korff, *Kultur*, in: H. Bausinger e.a., *Grundzüge der Volkskunde*, Darmstadt 1978 (= *Grundzüge* 34) 17-80.

5) *Gemeente-archief Weert*, Oudarchief der gemeente Weert, inv.no. 2551.

6) J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, Den Haag 1964 (1911¹) 122.

7) A. Mertens/J. Henkens, *Schetsen uit de geschiedenis van het Land van Weert*, Weert 1956, 52.

8) L. Pluymaekers, zie noot 1.

9) J. Jansen, *Landbouw en economische golfbeweging in Zuid-Limburg 1250-1800*. Een analyse van de opbrengst van tienden, Assen 1979 (= *Maaslandse Monografieën* 30), met name 109-114. Uit de titel blijkt niet dat het onderzoek zich ook tot Weert uitstrekt. Dit is echter wel het geval; het kapittel van Sint Servaas te Maastricht, waarvan de rekeningen onderzocht zijn, genoot tienden te Weert.

10) J. Jansen, o.c., 198-204. Vergelijk ook de discussie tussen A. Blok en Th. Engelen over de Bokkenrijders in ondermeer het *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*.